

DAGENS NYHETERS VOLTER

Av professor GUSTAF ÅKERMAN

MELLAN DEN tidpunkt i början av sistlidna mars, då regeringen och de borgerliga partierna framlade sina mera definitiva pensionsförslag och den 1 juni då nyvalen till 2 kammaren ägde rum, skrevs i Dagens Nyheter ett stort antal ledare rörande pensionsfrågan. De sysslade i huvudsak med regeringens och folkpartiets förslag och rekommenderade ganska obetingat det sistnämnda, inte minst på grund av dess mycket fördelaktiga effekter å sparande, investering och nationalinkomst.

I en ledare 14 mars, »Frågor om pensionerna» skrevs att regeringsförslaget med dess fördelningssystem visserligen hade en formell fördel över folkpartiets premiereservsystem genom att det formellt garanterade tjänstepensionernas värdebeständighet. Häremot anfördes emellertid att folkpensionerna även enligt folkpartiförslaget skulle bli värdebeständiga och att premiereserven för tjänstepensionerna skulle kunna göras värdebeständig genom placering i indexlån. Vidare framhölls: »Inte heller regeringens system ger ju någon fullständig värdegaranti, man är ju beroende

av höjningar av de aktiva åldrarnas avgifter som det i vissa lägen kan bli omöjligt att genomföra.»

I en underledare 1 april, »Uppställning till val» sades: »Bland annat är regeringsförslaget från samhällsekonomisk synpunkt äventyrligt. Man bygger inte inom detta system upp ett så stort sparande att minskningen av sparandet i andra former med säkerhet motverkas.»

I en ledare 16 april, »De två förslagen» jämfördes folkpartiets och regeringens förslag. Tidningen förordade folkpartiförslaget beroende »främst på två förhållanden: 1) Den betydande valfrihet inom systemets ram för den enskilde och gruppen som premiereservmetoden medger... och 2) De från samhällsekonomisk synpunkt stora fördelarna med en pensionsordning som i sig säkerställer ett mot pensionerna svarande sparande.» Vidare anfördes att rätten till utträde ur systemet enligt folkpartiförslaget »knappast kan få några allvarligare sociala vådor eftersom folkpensionerna ändå sörjer för grundtryggheten. För människor som genom utbildning, start av egen rö-

relse eller byggandet av eget hem åsyftar en produktiv användning av sina pensionspengar kan då i många fall utträdesrätten ha ett stort värde.»

I ledaren 24 april, »Har vi råd att avstå?» anfördes: »Sedan folkpartiet här i enlighet med folkomröstningens resultat gått socialdemokratin till mötes skulle enighet mellan dessa båda partier vunnits om regeringen å sin sida accepterat den av folkpartiet krävda valfriheten inom ett på premiereservmetoden byggt system.» Vidare framhölls »att den möjlighet till valfrihet och den omfattande kapitalbildning som premiereservsystemet medför är så väsentliga krav att de inte bör offras för de fördelar — den större administrativa enkelheten, den mer automatiska ehuru därför inte säkrare värdefastheten — som fördelningsmetoden innebär.»

I en ledare 10 maj, »Försök till hetspropaganda» anfördes: »Herr Erlander spekulerade efter folkomröstningen i ett indignationsval för att kunna bryta den för socialdemokratin under hela efterkrigstiden vikande tendensen. Att folkpartiet genom sin anslutning till kravet på laglig pensionsrätt och sin allmänna principlösning av pensionsfrågan ryckt undan hela grunden för ett sådant val — det skall inte få hindra honom.»

Den allvarliga fara för vår ekonomiska utveckling som ligger i den av regeringen föreslagna, centralt administrerade väldiga pen-

sionsfonden behandlades under dessa månader inte av tidningen. Den upptogs först i en artikel den 27 aug. — varom mera nedan — och då med ett väsentligt förändrat tonläge.

Vid nyvalen till andra kammaren den 1 juni gick som bekant folkpartiet starkt tillbaka, medan centerpartiet och högern gjorde betydande vinster och socialdemokraterna vissa mindre vinster. Socialdemokrater och kommunister mönstrade fortfarande obetydligt mindre än hälften av de avgivna rösterna, medan ställningen i andra kammaren fränsett talmannen blev 115-115 och alltså beroende av lotten.

Dessa förhållanden imponerade tydligen i hög grad på Dagens Nyheter, som nu och framdeles lät sina förut anförda nationalekonomiska synpunkter på frågan överflyglas av parti- och riksdagstaktiska överväganden. Redan 2 juni, då tidningen ännu höll en svag borgerlig majoritet för trolig, måste man enligt en ledare, »Folkpartiets nederlag», »utgå ifrån att frågan löses genom en kompromiss mellan folkpartiet och socialdemokratin eller rättare sagt genom ett förslag i vilket åtminstone några (!) av folkpartiets speciella synpunkter i pensionsfrågan tillgodoses».

Den 3 juni, då den jämna ställningen i andra kammaren blivit klar, skrevs det i en ledare, »Valresultatet» ändå mera defaitistiskt:

»Under dessa förhållanden är det klart att regeringen stannar och att dess pensionsförslag . . . i huvudsak genomföres.»

I ledaren *4 juni*, »Pensionerna efter valet» skrevs på liknande sätt: »Den enda lösning som i detta läge har någon möjlighet att genomföras är regeringens.» Beträffande regeringsförslaget sades vidare: »Sparandebortfallet är det från mera allmän synpunkt svåraste problemet. Det är framför allt denna fråga som gjort att Dagens Nyheter, trots ett sådant systems nackdelar i vissa avseenden, föredrar en premiereservmetod framför fördelningsmetoden. Men det är möjligt att man också vid användande av fördelningsprincipen kan genom speciella åtgärder . . . få ett långt större sparande än regeringslinjen i dess nuvarande utformning medger utan att de centralt reglerade fonderna skall behöva växa. Genom ändrade beskattningsbestämmelser skulle man exempelvis kunna uppnå ett nytt företagssparande i andra former men av minst samma omfattning som de hittillsvarande interna fondbildningarna för pensionsändamål.»

I en ledare *14 juni* »Pensionerna och kapitalet» anfördes ytterligare: »Här behövs ett samlat grepp kring pensioner och företagsbeskattning — och därvidlag borde man från liberal sida kunna uppnå väsentliga fördelar genom en uppgörelse kring dessa frågor.» Tidningen förbiser här att lättnader i företags-

beskattningen som idag kunde genomföras i morgon eller övermorgon åter lätt skulle kunna upphävas och då säkerligen utan någon motsvarande tillbakaändring i pensionssystemet.

I en tidigare ledare *8 juni*, »Kompromiss eller konflikt i pensionsfrågan» behandlades folkpartikonferensens beslut att stå fast vid partiets egna förslag. Tidningen anförde att genom centerns och högerens väljarvinster »reaktionen mot lagfästa pensioner visat sig större än man väntat». Det sades att det är förklarligt att folkpartiet just till följd härav »nu vill strama upp sig och markera skiljelinjen mot socialdemokraterna i hopp om att reparera förlusterna». »Och likväl», fortsattes det, »är denna hållning omöjlig. Man kan inte i längden utsluta en kompromiss med den riktning som har halva folket bakom sig.» Tidningen har här glömt sin förutnämnda artikel den 24 april med dess förklaring att folkpartiet med sitt förslag gått socialdemokraterna till mötes.

I slutet av artikeln hävdades att en »vänsterlösning» skulle ha företräde även av det skälet, att »en mycket stor del av de rent negativt inställda är människor som redan har sin pensionsfråga ordnad». Tidningen bortser här från sitt tidigare, i artikeln 14 mars gjorda påpekande att den nästan fullständiga pensionstryggheten även vid en folkpartilösning är väl tillgodosedd. Vidare från att höger- och

centerväljarna i stor utsträckning behjärtat de av tidningen tidigare påpekade äventyrligheterna för vår ekonomiska utveckling, som äro förenade med regeringsförslaget.

I en ledare 20 juni, »Fastlåsning eller uppgörelse» återgav tidningen följande enligt uppgift centrala yttrande av prof. Ohlin inför folkpartiets riksdagsgrupp: »Hade icke folkpartiet intagit en klart positiv hållning i pensionsfrågan skulle socialdemokraterna utan tvivel vunnit en stor seger och fått egen majoritet i andra kammaren.» Detta skulle enligt tidningen alldeles särskilt motivera en uppgörelse med socialdemokraterna, bl. a. av följande skäl: »Om en sådan uppgörelse inte träffas kommer folkpartiet i realiteten att ställa sig helt negativt vid riksdagsvoteringen i pensionsfrågan, eftersom någon utsikt för partiet att samla högern och centern kring sitt förslag inte finnes.»

Dessa omröstningstaktiska synpunkter kunna kanske ha ett visst berättigande på kort sikt. Men på lång sikt och när det verkligen gäller kommer saken med all sannolikhet att gestalta sig väsentligt annorlunda. Att högern i sista hand för att förhindra det socialdemokratiska förslagens genomförande inte skulle vara obenägen att sluta upp bakom folkpartiförslaget förefaller i själva verket ganska sannolikt, och i så fall skulle centerpartiet knappast ha kurage att motsätta sig detta och därmed hjälpa

socialdemokraternas förslag till seger. Det är sådana överväganden på litet längre sikt till förmån för det enligt dess egen uppfattning bästa förslaget, som väl i taktiskt hänseende borde vara bestämmande för en folkpartitidning. I varje fall borde tidningen genom sitt uppträdande stärka folkpartiets utsikter att få en sådan central samlande ställning.

Under sommaren ökades småningom varningstecknen beträffande vår ekonomiska utveckling. Produktionen visade allt tydligare tendenser att stagnera och arbetslösheten att ökas. Detta borde väl ha manat Dagens Nyheter att lägga vikt vid sina under våren anförda betänkligheter mot regeringens pensionsförslag och dess stora risker för vår ekonomiska utveckling. I slutet av augusti trädde man vidare in i månaden före de allmänna kommunalvalen, vilken alltså huvudsakligen måste bli en valpropagandamånad. Allt detta borde väl ha manat tidningen att, med tillfälligt bortseende från riksdagstaktiska problem, framför allt ägna sig åt de realekonomiska frågorna och genom sin valpropaganda stödja det egna partiet, vars pensionsförslag ju av tidningen förklarats vara det bästa. I eventuella senare förhandlingar med socialdemokraterna skulle ju folkpartiet därmed få ökad tyngd och större möjligheter att göra sina synpunkter i pensionsfrågan gällande.

Den påtagliga vikten av ett sådant uppträdande tycks emellertid alldeles ha undgått tidningen. Den fortsatte tvärtom och skärpte småningom ytterligare sin mot folkpartiet och dess ledning avoga propaganda.

I en ledare 27 aug., »Den farliga fonden» togs den hittills knappast berörda frågan upp om den stora pensionsfonden och sätten för dess förvaltning. Här hade den åsbrinkska kommittén, för det fallet att regeringens pensionsförslag skulle genomföras, tidigare (SOU 1958: 4) föreslagit att denna fond skulle delas i tre delfonder, varav den största — B-fonden — skulle bestå av arbetsgivarnas försäkringsavgifter och huvudsakligen placeras i obligationer, förlagslån och lån till banker. Sistnämnda lån skulle motsvara de återlån med 5 eller i vissa fall 10 års amortering som bankerna skulle kunna ge åt ifrågavarande avgiftsbetalare. B-fonden skulle administreras av en styrelse på nio medlemmar varav 3 skulle vara representanter för de anställda, 3 för arbetsgivarna och 3 för det allmänna. Enligt folkpartiets uttalade uppfattning åter skulle ifrågavarande avgiftsmedel huvudsakligen inbetalas till och administreras av de vanliga försäkringsbolagen. Härigenom skulle man undvika en centralt dirigerad av denna mycket stora fond och därmed också kapitalmarknaden såsom helhet.

I enlighet med Dagens Nyheters

efter 1 juni förändrade inställning söker emellertid dess nyssnämnda ledare att reducera betydelsen av skillnaderna mellan kommitté- och folkpartiförslagen. Sålunda framhålls att de privata försäkringsföretagen själva stå under en ingående statlig kontroll och att »en förvaltning genom ett mindre antal försäkringsbolag innebär en mycket långt gående centralisering». Vidare säges att den stora B-fonden enligt kommittéförslaget »skulle till hälften via kreditinstitutet lånas tillbaka till företagen». Sistnämnda referat innehåller emellertid vissa betydelsefulla misstag och därav betingade förbiseenden. Återlånerätten skall enligt kommittéförslaget inte avse hälften av fondmedlen utan skall »kunna årligen omfatta högst 50% av de på varje år fallande avgifterna» (s. 60). Skillnaden mellan högsta tillåtna och framtida faktiskt återlånade medel kan tydligen komma att bli högst betydande. Även den högsta tillåtna återlånerätten skall vidare endast avse vederbörande års avgifter. Till fonden inflyta emellertid fr. o. m. 2:a året utom avgifter även årliga snabba amorteringar å redan mottagna lån och dessa skulle enligt kommittéförslaget inte kunna återlånas. Efter några få övergångsår kommer därför den föreslagna återlånerätten endast att få en relativt ringa betydelse. Hela saken betyder reellt blott att arbetsgivarna få några års räntepliktigt anstånd med en del av sina av-

giftsbetalningar, som därefter inte ens till denna del av dem skola kunna röras.

I ledaren 28 aug., »Pensioner och valfrihet» anföres att folkpartiförslaget i förhållande till regeringsförslaget större valfrihet att hålla sig utanför de generella pensionsystemet på grund av fackförbundens hållning inte skulle komma att spela så stor roll. »Variationerna skulle ha begränsats till en lägre pensionsålder för vissa yrkesgrupper — det enligt vår mening väsentligaste kravet på valfrihet inom systemets ram.»

I ledaren 14 sept., »Vår politiska hållning» anföres:

»Den hållning Dagens Nyheter intar i september är en annan än i maj... Den ändring som ägt rum beror enligt vår mening på att läget och de politiska partiernas gruppering förändrats så att vi från samma utgångspunkter (?) fått anledning att i vissa hänseenden framhäva andra tankegångar än tidigare... Före valen den 1 juni var vår strävan att i första rummet bidra till ett ombyte av regering, till bildande av en demokratisk samregering... Vi räknade med att en ny regering av denna typ skulle komma till hållbara uppgörelser i en rad viktiga frågor, framför allt försvarsfrågan och pensionsfrågan... Men efter valet med dess stora framgångar för högern och centern och dess mer begränsade framgång för socialdemokratin har situationen blivit en annan... I pensionsfrågan har endast socialdemokratin under de senaste månaderna med iver verkat för de lagfästa pensionerna som framstå såsom ett oeffektivt inrikespolitiskt mål. Högern och centern har sagt bestämt nej;

folkpartiet har vägrat att anta de inviter till förhandling och kompromiss som framförts från regeringssidan... En samregering blir för lång tid otänkbar ty socialdemokratin kan inte samverka med partiet som går åt höger. Ett borgerligt alternativ blir otänkbart ty en opposition som på en gång är starkt söndrad och arbetar med högern som riktrote (?) kan inte vinna majoritet... Vad vi närmast önskar men utan större förhoppningar är ett samarbete mellan socialdemokratin och folkpartiet för lösning åtminstone av pensionsfrågan och andra ekonomiska sociala frågor. Ett folkparti som tänker på saken mera än taktiken, som är mot socialisering men allmänt radikalt har vi känt oss stå nära och vi tror att detta måste bli framtidens parti.»

I denna apologetiska artikel märker man flera skeva resonemang. Enligt tidningens artiklar under våren måste man tro att dess liksom folkpartiets hållning bestämdes av dess övertygelse om de stora faror för vår ekonomiska utveckling som voro förenade med regeringens pensionsförslag. Nu däremot framföras de regeringstaktiska synpunkterna såsom de huvudsakliga och bestämmande. Artikelns slutliga krav på folkpartiet att tänka mera på saken än på taktiken framstår under sådana förhållanden såsom mer än besynnerlig. Regeringens påstådda inviter till folkpartiet om förhandlingar och kompromiss ha ju vidare varit ytterst snäva och villkorliga. Påståendet att ett borgerligt alternativ är otänkbart för en med högern som riktrote arbetande oppo-

sition förutsätter på ett stelbent sätt en fastlåsning för framtiden av de för tillfället tillkännagivna partiinställningarna. Skulle hela saken komma fram till mera slutligt avgörande är det såsom ovan påpekats mer än troligt att folkpartiets förslag med dess egenskap att förena lagfäst rätt med verklig frivillighet skulle bli det centrala och för den slutliga borgerliga inställningen bestämmande förslaget. Att på förhand fastslå något annat utgör en dogmatiskt-spekulativ profetia om de kommande partiinställningarnas utveckling, för vilket en daglig tidning säkerligen inte är det rätta organet. Dess uppgift måste i stället rimligen bli att utan divinatoriska aspirationer arbeta för det förslag som den sakligt anser bäst i berättigad förhoppning att därmed stärka det bakom detta stående partiets ställning vid den slutliga uppgörelsen.

I ledaren 15 sept., »Den stora reformen» skrives:

»Att en överenskommelse mellan de två partier som båda företrädde kravet på en positiv lösning borde ske efter valet... var med vår utgångspunkt ett självfallet krav. Lika självfallet var det enligt vår mening att på samma sätt som folkpartiet låtit folkomröstningen bestämma utformningen av sitt alternativ så borde vid en sådan uppgörelse juni-valets utgång bli avgörande för kompromissen. Det parti som hade framgång vid valet kunde göra anspråk på större eftergifter än det vars förslag rönt motgång.»

Att högern och centern med sitt

mera totala avvisande av obligatoriet hade mycket större framgång än socialdemokratin skulle enligt detta resonemang vara fullständigt betydelselöst vid den allmänna slutkompromissen.

I en underledare 17 sept., »Kontrakt och politisk kurs» redogöres för det kontrakt som vid nuvarande huvudredaktörens anställning uppgjordes mellan honom och tidningens styrelse. I kontraktet står enligt artikeln att huvudredaktören har skyldighet »att efter bästa samvete och övertygelse tillse att Dagens Nyheter redigeras i tidningens traditionella frisinnade anda». Som kommentar till uttrycket »frisinnad anda» anföres: »Rimligen avser uttrycket numera helt enkelt att betona att tidningen bör vara allmänt radikal utan att vara socialistisk. Att stadgandet inte innebär någon skyldighet för tidningen att följa folkpartiets politiska program eller att systematiskt ge partiet tidningens stöd är uppenbart.» Man märker den i kommentaren företagna förskjutningen i begreppen frisinnad-radikal. Termen radikal (liksom beteckningarna konservativ, liberal och socialdemokratisk) såsom allmän politisk etikett utan närmare specifikation är emellertid schablonmässig och reellt mycket innehållsfattig. Avgörande måste här vara hur tidningen uppträder vid vissa bestämda, viktiga politiska tillfällen. Det kan alldeles bestämt påstås att tidningen inte uppträ-

der i »frisinnad anda» när den under en pågående valkampanj beträffande den viktigaste frågan konsekvent faller det egna partiet i ryggen för att slutligen — såsom strax skulle visa sig — förklara sig inte särskilt kunna rekommendera partiet inför väljarna.

I den nyssnämnda underledaren uppgavs anställningskontraktet för huvudredaktören vidare innehålla följande bestämmelser: »I för Dagens Nyheters politiska hållning principiella och mer betydelsefulla frågor skall samråd även äga rum med tidningsstyrelsens ordförande». Härom anföres i artikeln: »Endast vid ett tillfälle har chefredaktören påkallat möjlighet (?) till samråd genom meddelande till styrelsens ordförande nämligen då Dagens Nyheter i början av 1948 tog upp anslutning till den blivande Atlantpakten som ett av tidningens politiska syften.» Därav framgår att i den allmänpolitiskt långt mer genomgripande fråga som pensionsfrågan innebär något samråd i någon som helst form med styrelsens ordförande inte ansetts påkallad. Man kan inte förvåna sig om styrelseordföranden skulle känna sig ganska fundersam inför hela ifrågavarande kontrakttolkningskonst. Om saken skulle bringas under domstols prövning, är det nog sannolikt att domstolen skulle konstatera kontraktsbrott från huvudredaktörens sida.

I en ledare på valdagen 21 sept., »Valet och framtiden» anföres:

»Dagens Nyheter har i denna valstrid trots våra allmänna sympatier för folkpartiet och vår tro att ett skifte i Stockholms kommande styre vore olyckligt inte kunnat solidarisera sig med något av de tävlande partierna. Vår hållning i sakfrågorna är klar... i pensionsfrågan stöder vi det socialdemokratiska kravet på uppgörelse om en lagfäst pension, i en rad andra sekundära frågor... känner vi oss höra till folkpartiets radikala flygel. Vi har ansett det vara det riktiga, det enda hederliga att i denna situation inte ge väljarna en bestämd rekommendation före valet.»

Alltså: Tidningen anser det som en olycka om socialdemokraterna skulle komma till makten i Stockholm; den anser sig höra till folkpartiet, låt vara dess radikala del; den anser alltjämt, såsom framgår av alla dess hittillsvarande artiklar, folkpartiets pensionsförslag vara det bästa låt vara inte så mycket bättre än socialdemokraternas som på våren. Trots allt detta anser den sig inte kunna rekommendera folkpartiet vid de förestående valen! Här föreligger ett påtagligt svårartat glapp i ledarskribentens tanke-mekanism. Det är tydligen andra drivkrafter än de förnuftsmässiga som här varit bestämmande. Både ur intellektuell och moralisk synpunkt måste detta tidningens uppträdande betecknas som allvarligt komprometterande.

Ett par dagar efter valet 23 sept. har Dagens Nyheter slutligen haft en ledare, »Rättning åt mitten», vari anföres:

»Att socialdemokratin i realiteten återvunnit majoriteten bland väljarna är enligt vår mening från viktiga synpunkter beklagligt... Inför detta beklagande måste många av Dagens Nyheters läsare säga sig ungefär detta: Hur kan tidningen uttrycka en sådan mening då den genom sin kritik av folkpartiets hållning särskilt i pensionsfrågan och genom sin relativt (?) neutrala hållning i valstriden bidragit till eller i varje fall kanske har bidragit till den socialdemokratiska framgången? Anmärkningen är inte obefogad, och den måste besvaras. Det är sant att vi intagit en annan position i denna valstrid än tidigare, att vi inte engagerat oss för folkpartiet på det sätt som länge varit naturligt för Dagens Nyheter. Men andra synpunkter än de partipolitiska har varit bestämmande för vårt ställningstagande. Vi anser att folkpartiet genom sin vägran att diskutera en uppgörelse i pensionsfrågan med socialdemokratin och överhuvud genom sin tendens att enligt konservativa paroller (?) konkurrera med andra borgerliga riktningar har begått ett svårt sakligt misstag. Att framhålla detta har synts oss vara väsentligt, och vi har tagit risken att därigenom skada folkpartiet; om man inte kan kritisera det

parti som man känner sig stå närmast därför att en sådan kritik kan medföra förluster för partiet, så blir överhuvud en självständig hållning från en tidnings sida omöjlig, och i realiteten måste man helt enkelt svära på partiets ord.»

Qui s'excuse s'accuse. Hela ovan återgivna resonemang och särskilt dess slut är fullständigt felaktigt. Vad som rimligen hade fordrats av tidningen hade endast varit att inte under pågående valkampanj konsekvent falla sitt eget parti i ryggen och förklara sig inte vilja rekommendera det för väljarna. Tiderna mellan olika valkampanjer skulle säkerligen vara fullt tillräckligt långa för att utföra all önskvärd intern, någorlunda vettig partikritik. Att inte kunna göra sådana enkla distinktioner och behjärta sådana självklara lojalitetskrav vittnar om betänkliga brister hos tidningen beträffande allmän urskiljningsförmåga och erforderlig känsla för det politiskt rimliga och anständiga.